

Nr 179.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen; given Stockholms slott den 19 mars 1924.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Birger Ekeberg.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Härigenom förordnas, att 15, 17, 19, 21, 59, 79 och 87 §§ i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen skola, 15, 17, 21, 59, 79 och 87 §§ i nedan angivna delar, erhålla följande ändrade lydelse:

15 §.

Val — — — — — kännetecken.

Å valsedel skall ovanför namnen utsättas partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av valmän eller viss meningsriktning). Mellan partibeteckningen och namnen må förekomma en underpartibeteckning (beteckning i ord för viss grupp av valmän eller viss meningsriktning inom partiet) och mellan sådan beteckning och namnen en fraktionsbeteckning (beteckning i ord för viss grupp av valmän eller viss meningsriktning inom underpartiet). I övrigt skall sedeln avfattas i överensstämmelse med formulär 1 vid denna lag.

Varje — — — — — andra.

Blanketter — — — — — valet.

17 §.

Ogill — — — — — med avsikt där anbragt;

vilken saknar partibeteckning, eller upptager sådan eller underpartibeteckning eller fraktionsbeteckning å annat ställe än ovanför namnen, eller upptager flera än tre beteckningar ovanför namnen;

vilken — — — — — namn.

19 §.

1. För rösternas sammanräknande ordnas valsedlarna efter partibeteckning.

Förekommer inom parti underpartibeteckning, ordnas partiets valsedlar efter sådan beteckning. Sedlar utan underpartibeteckning anses tillhöra ett särskilt underparti.

Förekommer inom underparti fraktionsbeteckning, ordnas underpartiets valsedlar efter sådan beteckning. Sedlar utan fraktionsbeteckning anses tillhöra en särskild fraktion.

2. a) För varje fraktion bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å fraktionens valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

b) Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Fraktionens valsedlar ordnas i grupper så, att sedlar med samma första namn bilda en grupp.

Valsedlarna inom varje grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på gruppens valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

c) Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de grupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya grupper så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en grupp; däremot bibehållas övriga befintliga grupper oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den grupp eller sammanlagda rösttalet för de grupper, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke grupp av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dela dess rösttal med det tal, som motsvarar den del, gruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (gruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa grupper sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en grupp beräknas sålunda, att gruppens rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före gruppens bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

d) Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, två till antalet. Höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

3. För varje underparti bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å underpartiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet. Därvid anses namnen å varje fraktions valsedlar förekomma i den jämlikt 2 mom. bestämda ordning och tillämpas i övrigt de i nämnda mom. angivna grunder.

4. För varje parti bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å partiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet. Därvid anses namnen å varje underpartis valsedlar före-

komma i den jämlikt 3 mom. bestämda ordning och tillämpas i övrigt de i 2 mom. angivna grunder.

21 §.

Där — — — — — honom.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga den avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom partiet. Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande — — — — — den avgångnes ställe.

Skulle jämväl sålunda utsedd riksdagsman vid valtillfället avsäga sig uppdraget, förfares på enahanda sätt; och skall vid den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, som upptaga den först avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom partiet.

59 §.

Vid — — — — — kännetecken.

Å valsedel skall ovanför namnen utsättas partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller viss meningsriktning). Mellan partibeteckningen och namnen må förekomma en underpartibeteckning (beteckning i ord för viss grupp av väljare eller viss meningsriktning inom partiet) och mellan sådan beteckning och namnen en fraktionsbeteckning (beteckning i ord för viss grupp av väljare eller viss meningsriktning inom underpartiet).

Namnen — — — — — avser.

Valsedel — — — — — åsyftas.

79 §.

Ogill — — — — — med avsikt där anbragt;
vilken saknar partibeteckning, eller upptager sådan eller underpartibeteckning eller fraktionsbeteckning å annat ställe än ovanför namnen, eller upptager flera än tre beteckningar ovanför namnen;

vilken — — — — — namn.

Finnas — — — — — ogilla.

87 §.

1. Har — — — — — honom.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga den avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom partiet. Varje valsedel gäller såsom hel röst, och röstvärdet — — — — — skilje lotten.

Efter — — — — — försegling.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd jämlikt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd; och skall vid den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, som upptaga den först avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom partiet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1924.

Formulär 1.

Formulär till valsedel vid val till första kammaren.

Plats för partibeteckning.	
Plats för underpartibeteckning.	
Plats för fraktionsbeteckning.	

Valsedelns storlek och antalet rum å sedeln må lämpas efter behovet.

Vänstra sidan är avsedd för riksdagsmanna- och efterträdarenamn; högra sidan är avsedd för *särskilda* efterträdarenamn.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 19 mars 1924.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern TRYGGER, ministern för utrikes ärendena friherre MARKS VON WÜRTEMBERG, statsråden MALM, EKEBERG, BESKOW, MALMROTH, HASSELROT, STRIDSBERG, LÜBECK, CLASON, WOHLIN, PETTERSSON.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Ekeberg anför:

Genom lagen den 17 juni 1921 (nr 316) om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen infördes utom andra, mindre genomgripande ändringar ett väsentligen nytt sammanräkningsförfarande vid valen till riksdagens kamrar samt ny valkretsindelning vid valen till andra kammaren.

*1921 års
ändringar i
vallagen.*

Det nya sammanräkningsförfarandet, vilket sedermera blivit infört jämväl vid val av landstingsmän, stads- och kommunalfullmäktige samt elektorer för utseende av riksdagsmän i första kammaren, avser en bättre ordning för platsernas fördelning inom partierna, och den nya valkretsindelningen, genom valkretsarnas förstorande, en rättvisare fördelning av platserna mellan partierna.

Ifrågavarande reform är byggd på 1919 års proportionsvalsakkunnigas den 18 april 1921 avgivna betänkande II angående det proportionella valsättet vid val till riksdagen. De sakkunniga föreslogo emellertid även, i fråga om valen till andra kammaren, införande av officiella valförberedelser samt möjliggörande av vad de sakkunniga benämna personröstning med subsidiär liströstning.

Vid föredragning i statsrådet av det förslag (prop. 1921 nr 353), som ledde till antagandet av lagen den 17 juni 1921, yttrade jag beträffande de sakkunnigas förslag till förbättrande av valsättet till andra kammaren följande:

»De sakkunnigas förslag synas mig i det hela väl avpassade för sina syften och sålunda ägnade att avhjälpa de bristfälligheter, som kunna anses vidlåda det gällande proportionella valsättet. Förslaget olika delar sammanhänga därjämte på ett organiskt sätt med varandra. En reform, som byggde på de sakkunnigas förslag i dess helhet, komme därför att kännetecknas av enhetlighet och jämvikt mellan dess olika moment.

Emellertid anmäla sig mot en sådan reform betänkligheter, beroende därpå, att vissa delar av förslaget erbjuda så vittgående nyheter, att dels dessa nyheter kräva ett grundligare övervägande, än som i betraktande av den långt framskridna tiden blir möjligt, dels under alla förhållanden deras omedelbara genomförande kan tänkas vålla svårigheter vid tillämpningen. Detta gäller i främsta

rummet anordningen med officiella valförberedelser. För visso kunna valmännen tänkas behöva längre tid än som under förutsättning av en snar tillämpning kan komma att stå dem till buds för att bliva så förtrogna med dylika nya anordningar, att de på tillbörligt sätt förmå utnyttja dem. Enahanda anmärkning lärer med fog kunna göras i fråga om förslaget om personröstning med subsidiär liströstning, ett institut, som för övrigt synes bäst utnyttjas i samband med officiella valförberedelser. Av nu nämnt skäl finner jag mig ej böra förorda här närmast berörda tvenne nyheter till omedelbart införande i vårt valsystem.»

De skäl till att ställa på framtiden de sakkunnigas förslag om officiella valförberedelser och personröstning med subsidiär liströstning, som förelågo 1921, gälla i det hela även nu. Visserligen har de sakkunnigas förslag sedan dess hunnit offentligen debatteras, men nu, liksom 1921, förestå allmänna val till andra kammaren inom helt kort tid efter det en lagändring kunde komma att träda i kraft. Följaktligen anser jag mig icke heller nu böra upptaga frågan om införande av dessa institut.

Emellertid synes redan inom ramen av det nu gällande fria valsystemet ett av de sakkunnigas syftemål med de av dem föreslagna officiella valförberedelserna kunna tillgodoses. I dessa valförberedelser ingår officiellt förbundsförfarande. Vad man därmed velat vinna torde delvis kunna ernås på en annan väg, nämligen genom en utveckling av det nuvarande systemet med partibetecknade valsedlar.

*Systemet
med partibe-
teckningar.*

Berörda system infördes i vårt land samtidigt med den proportionella valmetoden. Med partibetecknade valsedlar har man bland annat velat vinna möjlighet för valmannen att, utan skada för sitt parti, rösta på just de kandidater, vilka han finner vara de bästa. Då de olika partierna gått till val var för sig och valsedlarna inom varje parti icke företett alltför genomgående skiljaktigheter med avseende å personvalet, torde väl också valsedlarnas uppdelning efter partibeteckning hava i stort sett verkat tillfredsställande.

*Karteller
och fraktio-
ner.*

Emellertid började omedelbart det tillvägagångssättet praktiseras, att två i själva verket skilda partier gingo till val under samma partibeteckning (ingingo kartell); och även inom samma parti rösta stundom två eller flera fraktioner med helt skilda listor. I dylika fall gjorde sig den gamla sammanräkningsmetodens brister i särskilt hög grad gällande. Förutsättningarna för rangordningsregelns tillämplighet minskades och fara för dekapitering inträdde. Berörda risk är väl hävd genom införandet med den nya sammanräkningsmetoden av absolut rangordning mellan namnen å en valsedel. Däremot kvarstår och, i vissa fall, ökas med absolut rangordning en annan olägenhet, nämligen den, att, om två grupper av väljare rösta under samma partibeteckning och den ena gruppen utmärker sig för stark splittring i fråga om namnens ordning å valsedlarna, den andra däremot för stor enighet i detta avseende, den förstnämnda gruppen kan förlora en plats eller mera på samgåendet. Detta beror givetvis därpå, att den absoluta rangordningen i viss utsträckning förhindrar sammanräkning av valsedlar, vilka upptaga samma namn, fastän i olika ordning. Genom valkretsförstoringer ökas risken, i den mån förutsättningarna för splittring bliva större.

Med det av de sakkunniga föreslagna på officiell nominering och numrering av kandidatlistor byggda officiella förbundsförfarandet motverkas ifrågavarande olägenhet därigenom, att närbesläktade listor kunna sammanföras till enheter, med den verkan, att de vid sammanräkningen icke konkurrera med varandra annat än inom den gemensamma ram, som skyddar dem i konkurrensen med andra listor.

Den funktion, som förbundsförfarandet härutinnan fyller, kan tydligen tillgodoses jämväl genom underbeteckningar å valsedlarna.

Men förbundsförfarandet skulle enligt de sakkunniga icke blott råda bot för den nu omhandlade, med den absoluta rangordningen förbundna risken utan även utgöra korrektiv mot vissa vanskligheter, som vore förknippade med valkretsförstoringen. Mot de stora valkretsarna har såsom huvudargument anförts, att väljarna i sådana ej kunde komma i den personliga beröring vare sig med varandra eller med kandidaterna, som vore önskvärd, och att valen därför alltför mycket komme att läggas i händerna på valledningarna. Genom det föreslagna förbundsförfarandet skulle behöflig decentralisering av valrörelsen kunna åstadkommas. Olika trakter av samma län kunde självständigt för sig uppställa sina kandidater och bedriva sin valrörelse. Likasinnade kunde därefter förbinda sina listor för hela länsvalkretsen och därmed gemensamt utnyttja sina röstöverskott.

Även detta mål skulle givetvis kunna vinnas genom en anordning med underbetecknade valsedlar.

Proportionsvals-sakkunniga kommo ej närmare in på frågan om underbeteckningar å valsedlarna, enär de sakkunniga, dels för att radikalt förebygga de påtalade missbruken av partibeteckningar, dels ock av andra orsaker, föreslogo partibeteckningarnas avskaffande och ersättande med det officiella nominerings- och förbundsförfarandet.

Underbeteckningar.

Däremot har frågan sedermera varit uppe i riksdagen.

Vid 1922 års riksdag väcktes i första kammaren *motion* (nr 19) om underpartibeteckning. Motionären påpekade, hurusom genom 1921 års ändring av valmetoden enskilda valmän hade större möjlighet att göra sig gällande inom partiet än tidigare, samt anförde vidare: Vid 1921 års val till andra kammaren hade också i ett stort antal valkretsar de olika partierna gått till val med ett flertal listtyper. En olägenhet med valmetoden vore emellertid, att, om två eller flera partier ginge till val under gemensam partibeteckning, varje parti måste ena sig om endast en lista. Om, t. ex., två partier ginge tillsammans under den gemensamma partibeteckningen »Samlingslistan», och det ena partiet, A, ginge fram med en lista, på vilken avgäves 2,002 röster, men det andra partiet, B, vid valet hade två listtyper och var och en av dessa erhöle 2,000 röster, så tillsatte inom partiet »Samlingslistan» partiet A första platsen med 2,002 röster, fastän partiet B förfogade över 4,000 röster. Då motionären ansåge, att en grupp av enskilda valmän borde få tillfälle att göra sig gällande även då två eller flera partier ginge tillsammans under gemensam partibeteckning, hemställde han, att riksdagen ville besluta om sådan ändring i den proportionella valmetoden, att

underpartibeteckning finge användas vid riksdagsmannaval och landstingsmannaval.

Konstitutionsutskottet anförde i avgivet utlåtande (nr 20) bland annat: Det syntes utskottet tvivelaktigt, huruvida det i föreliggande motion framförda önskemålet kunde förverkligas annat än i samband med införande av något system med officiella förberedelser vid de ifrågavarande valen. Och då problemet härom vore så omfattande, att det icke kunnat av utskottet så genomarbetas, att något på en sådan prövning byggt förslag skulle kunnat framföras i tillräcklig tid för att kunna lända till efterrättelse vid vare sig höstens landstingsmannaval eller vid andra under året infallande val, hemställde utskottet, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

En ledamot reserverade sig mot utskottets motivering. Två andra ledamöter anförde i huvudsak följande: Även med de större valkretsar, som nu funnes för riksdagsmannaval till andra kammaren, gjorde sig ofta gällande ett behov av samverkan mellan olika partier, icke så mycket måhända av proportionalitetsgrunder eller i följd av valsysteemets teknik, som fastmera av reala skäl — motättningarnas skärpande på vissa håll och utjämning å andra, utan att därför den en gång givna partiorganisationen försvunne. Om därvid gemensam partibeteckning komme till användning, bleve behovet av underpartibeteckning lätt kännbart. Å andra sidan kunde motionen icke utan vidare förordas, då införandet av underpartibeteckning utan garantier mot användande av gemensam partibeteckning blott efter ömsesidigt medgivande icke torde vara lämpligt. Vid övervägande av sådana garantier syntes proportionsvalssakkunnigas förslag böra läggas till grund, och förordades en lösning i enlighet med ett lagförslag, som under anknytning till de sakkunnigas förslag blott upptog det oundgängligaste och bortskure det mindre väsentliga. Vid en sådan lösning bleve emellertid formellt sett den gemensamma partibeteckningen överflödig och ersattes genom anmälan om samverkan mellan bestämda nummerlistor. På grund av det anförda hade utskottet enligt reservanternas mening bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionen ville i skrivelse till Kungl. Maj:ten anhålla om framläggande för nästa lagtids riksdag av förslag till sådana ändringar i vallag och landstingsförordning, att samverkan mellan partier, utan att gemensam partibeteckning användes, möjliggjordes utan att därigenom partiernas självbestämmanderätt sattes i fara.

Vid frågans behandling i första kammaren redogjorde konstitutionsutskottets ordförande närmare för hurudan ställningen varit inom utskottet. Han anförde i sådant hänseende bland annat: Det hade i själva verket varit så, när utskottet började behandla ifrågavarande motion, att motionärens förslag vunnit ganska stora sympatier. Utskottet hade därför tillsatt en delegation, som skulle försöka utarbeta ett tillfredsställande förslag i den av motionen angivna riktningen. Emellertid hade bestämd enighet icke kunnat uppnås inom den nämnda delegationen, och under sådana förhållanden hade det, då frågan nära riksdagens slut åter kommit upp i utskottet, varit omöjligt för dess övriga ledamöter, som icke tillhört delegationen, att tränga in i frågan tillräckligt för att kunna framlägga

något förslag. Det vore detta, som komme till uttryck i utskottets betänkande, när utskottet sade ifrån, att det icke varit utskottet möjligt att genomarbete frågan. Utskottet hade därför underlåtit att intaga någon bestämd position till förevarande problem. Men frågan stode i varje fall öppen för utskottsmajoriteten, och det hade funnits rätt starka sympatier inom utskottet för att kunna gå fram på den föreslagna vägen. — Till slut uttryckte talaren den förhoppningen, att på grundval av redan på Kungl. Maj:ts föranstaltande verkställd utredning skulle, genom kungl. proposition eller motionsvägen, vid en blivande riksdag komma fram ett förslag i saken, utan att det skulle behöva förbindas med andra rätt ingående ändringar i hela valsättet.

En annan talare uttalade sympatier för en lösning av frågan utan sammanhang med officiella valförberedelser; och från flera håll framhävdes angelägenheten av att i allt fall något bleve åtgjort i frågan.

Utskottets hemställan bifölls av kamrarna, av andra kammaren utan debatt.

I samband med proposition (nr 120) till 1922 års riksdag angående, bland annat, införande vid de kommunala valen av det föregående år för de politiska valen antagna nya sammanräkningsförfarandet väcktes i första kammaren *motion* (nr 121) därom, att riksdagen ville för sin del besluta sådana ändringar i kommunallagarna, att vid val av kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige och landstingsmän kunde å valsedel upptagas särskilda efterträdarenamn för vart och ett av de namn, som avsåge själva valet.

Konstitutionsutskottet hemställde (utlåt. nr 19) om bifall till motionen och anförde därvid bland annat: I likhet med vad i motionen framhållits funne utskottet gällande bestämmelser i fråga om val av ersättare för ledamöter i de kommunala representantförsamlingarna så till vida mindre tillfredsställande, som de i viss mån motverkade användandet vid de kommunala valen av gemensamma vallistor för väljaregrupper företrädande olika meningsriktningar. Den omständigheten, att möjlighet ej torde vara för handen att vid användandet av gemensam vallista tillfredsställande garantera de olika väljaregruppernas särskilda intressen i fråga om ersättarenamnen, torde nämligen, såsom i motionen betonats, vid åtskilliga tillfällen avhålla valmännen från dylik listas begagnande, då enighet därom eljest skulle kunna uppnås. Den särskilt vid kommunala val ofta konstaterade benägenheten hos väljarkårerna att genom förhandlingar före valen överenskomma om representationernas sammansättning borde emellertid icke genom de formella anordningarna vid valen hindras att komma till uttryck. Det hade därför synts utskottet påkallat, att det omförmälda, härutinnan förefintliga hindret måtte undanröjas.

En reservant ansåg, att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville, med avslag å propositionen ävensom ifrågavarande och en annan motion, hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande i ett sammanhang av förnyat förslag till ändrad valmetod vid kommunalvalen med beaktande därvid även av behovet av ordnad valsamverkan mellan partier.

En annan reservant hemställde om avslag å motionen. Han anförde därvid, bland annat, att frågan om underpartibeteckningar och officiella valförberedel-

ser ännu icke varit föremål för riksdagens prövning samt att dessa frågor stode i sådant sammanhang med frågan om särskilda efterträdarenamn vid val, att dessa frågor borde av riksdagen gemensamt prövas.

Under debatterna i kamrarna framhölls, att man med ifrågavarande lagändring bland annat velat göra något för det betydelsefulla spörsmålet att underlätta samarbetet mellan partierna, och betonades av olika talare behövligheten av ytterligare åtgärder i sådant hänseende.

Motionen föranledde ändringar i de särskilda kommunallagarna (Sv. förf.-saml. nr 240—243) samt, beträffande elektorsval, i vallagen (Sv. förf.-saml. nr 245).

Vid 1923 års riksdag väcktes *motion* (nr 52) i andra kammaren därom, att riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till bestämmelser om skydd för partibeteckning vid allmänna val. Med motionen avsågs i främsta rummet skydd, icke mot vad som i allmänhet förstås med missbruk av partibeteckning utan emot ett annat slags missbruk, nämligen det, att utomstående upptaga en partibeteckning, som icke användes av det parti, för vilket beteckningen är vedertagen, enär detta parti vid valet ingått kartell med annat parti under en för tillfället uppfunnen beteckning.

Konstitutionsutskottet hemställde (utlåt. nr 21) och kamrarna beslöto, att motionen icke skulle till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Emellertid är det tydligt, att ifrågavarande syfte skulle vinnas, om tillfälle funnes till underbeteckning å valsedlarna. I sådant fall kunde ju de i kartellen ingående partierna använda sina hävdvunna partibeteckningar som underbeteckningar. Berörda möjlighet torde för övrigt även i och för sig böra betraktas som en fördel.

I en *motion* (nr 135) i andra kammaren vid *innevarande års riksdag* har det av de båda reservanterna mot konstitutionsutskottets utlåtande nr 20 vid 1922 års riksdag framlagda förslaget ånyo framförts.

Såsom av det föregående torde framgå, föreligger ett obestriddigt behov att ordna det lojala kartellväsendet på sådant sätt, att det fyller sitt ändamål utan menliga biverkningar. Så länge nuvarande stadganden bestå oförändrade, motverkar risken att göra platsförlust den samverkan mellan olika politiska partier, som eljest kunde synas lämplig. Och å andra sidan framträder ofta inom särskilda fraktioner inom ett parti en önskan att bättre än med nuvarande bestämmelser kunna, utan att därigenom skada fraktionens gemensamma intressen, göra gällande speciella önskingar med avseende å personvalet. Genom införande av rätt till underbeteckningar å valsedlarna skulle man kunna utan omgång vinna den önskvärda förbättringen uti ifrågavarande avseenden. Svårigheterna hänga tydligen samman med frågan om missbruk av partibeteckningar.

Redan vid partibeteckningarnas införande beaktade man den olägenheten, att ett parti kunde genom att utan medgivande av ett annat parti använda dess partibeteckning obehörigt främja sina syften. Vid tiden för 1912 års proportionsvalssakkunnigas betänkande (1913) funno visserligen dessa, att den ifrågasvarande möjligheten icke utnyttjats i sådan utsträckning, att från den synpunkten tillräckliga skäl föreläge för inskränkning av rätten att åsätta valsedlarna vilken partibeteckning som helst. Klagomålen återkommo emellertid allt starkare, och vid 1918 års lagtima riksdag hemställdes i en motion (nr 118) i andra kammaren om revision av valrättsbestämmelserna i, bland annat, det syftet att förekomma missbruk av partibeteckningar. Motionären anmärkte, att man haft särskild anledning att uppmärksamma den påtalade bristen i valmetoden vid 1917 års andrakammarval, »då ett sådant ohederligt förfaringssätt (annekterande av annat partis beteckning) vid flera tillfällen användes på ett sätt, som kan betecknas som skandalöst». Och han tillade, att »angeläget synes det i den politiska moralens namn vara, att ett sådant förfaringssätt om möjligt förhindras genom lämpliga bestämmelser i vallagen». Riksdagen var i sin skrivelse den 22 maj 1918 (nr 226) ense med motionären därom, att i det anmärkta hänseendet ett uppenbart missförhållande föreläge, och framhöll bland de frågor, som vid en blivande utredning särskilt borde vinna beaktande, frågan om skydd för partibeteckningar.

Riksdagen förutsatte emellertid, att spörsmålet icke kunde lösas utan införande i en eller annan form av officiell inregistrering av partibeteckningar eventuellt även av vallistor; och de i anledning av skrivelsen år 1919 tillsatta proportionsvalssakkunniga föreslogo, såsom nämnts, partibeteckningarnas avskaffande och ersättande med officiellt nominerings- och förbunds förfarande.

Då de sakkunnigas förslag uti ifrågasvarande del icke samtidigt med förslagen om större valkretsar och ett nytt sammanräkningsförfarande förelades riksdagen, förbisågs icke, att ett av de i 1918 års riksdagsskrivelse framställda önskemålen enligt propositionen icke blivit tillgodosett. Tvärtom erkändes, att genom införande av den absoluta rangordningen den risken kunde tänkas uppstå, »att ett enhetligt röstande parti genom att otillbörligt tillägna sig ett sådant partis beteckning, vilkas medlemmar i vidsträckt omfattning varierade namnordningen på sina valsedlar, skulle kunna räkna på förstärkta utsikter att göra en platsvinst från det för manövern utsatta partiet — en risk, som införandet av länsvalkretsar till följd av den därmed förbundna möjligheten till ökad splittring vore ägnad att ytterligare befrämja».

Emellertid påpekades, att den berörda risken icke borde överdrivas. Även med det i betänkandet föreslagna sammanräknings sättet kunde namn, som å sedlarna uppförts i olika ordningsrum, i mycket stor omfattning sammanräknas; och, om valkretsförstoringen av antydd orsak kunde tänkas stegra eggelsen till illojala manövrer med partibeteckning, kunde den å andra sidan förväntas hava en verkan i motsatt riktning. Då det inom valkretsen funnes lika många eller flera platser än partier och möjlighet sålunda föreläge för varje parti att bli representat, måste nämligen frestelsen till annektering av annat partis beteck-

ning vara mindre än då i valkretsen skulle tillsättas endast tre à fyra platser, om vilka fem à sex partier hade att tävla.

Vid föredragning i statsrådet av det förslag, som ledde till antagande av lagen den 17 juni 1921, anförde jag vidare:

»Vad angår sannolikheten av illojalt annekterande av partibeteckning, är det visserligen måhända för optimistiskt att förvänta, att den politiska moralen numera skulle hava utvecklats till sådan nivå, att det skarpa fördömande av partibeteckningsstöld, åt vilket 1918 års riksdagsskrivelse giver uttryck, undantagslöst omfattas och att således redan av dylika skäl en reducering av den praktiska risken till obetydliga mått vore välgrundad. Någon betydelse kan måhända dock tillmätas den reflexionen, att det, efter all den debatt i frågan, som förekommit, och med den ogillande uppmärksamhet, för vilken detta slags manöver från riksdagens sida varit föremål, borde anses vara i än högre grad än tidigare nedsättande för ett partis prestige att giva sig in på en sådan. Belysande i detta avseende förefaller onekligen den omständigheten vara, att, enligt vad de sakkunniga meddelat, vid 1920 års val till andra kammaren veterligen inga sådana manipulationer förekommit, vilka skulle kunna betecknas såsom stöld av partibeteckning.

Skulle, såsom vore att hoppas rent undantagsvis, ett parti i någon valkrets vilja företaga sig att, i syfte att obehörigen tillskansa sig någon platsvinst, utan tillstånd tillgripa ett annat partis beteckning, torde avsikten icke kunna hemlighållas, och får det för attacken utsatta partiet söka inom sina led åvägabrinda det mått av sammanhållning vid röstningen, som erfordras för att möta faran.»

I detta sammanhang må nämnas, att, såvitt jag kunnat utröna, varken vid 1921 års val till andra kammaren eller vid de senare årens kommunala val s. k. stöld av partibeteckning förekommit. Detta torde i sin mån sammanhänga med att de gängse partibeteckningarnas innebörd numera så ingått i det allmänna medvetandet, att det mera än förr bjuder emot för de olika partierna att tillägna sig varandras beteckningar.

Emellertid har det påståtts, att härutinnan genom införande av underbeteckningar en ändring till det sämre kunde komma att inträda, i det att ett parti, som tillägnade sig ett annat partis beteckning, kunde anse sig icke härigenom göra någon orätt, blott det annekterande partiet jämte partibeteckningen utsatte en särskild underbeteckning. Så länge det rör sig om härdvunna partibeteckningar, lär skillnaden dock icke bliva synnerligen stor. Saken ställer sig måhända något annorlunda, när det icke gäller olika partier utan särskilda fraktioner inom ett och samma parti. I det ena som det andra fallet torde emellertid kunna förväntas, att, då genom förevarande reform en bestämd ordning skulle tillskapas för ett lojalt samgående, det skulle komma att anses ännu mera otillständigt än förut av en grupp väljare att utan samtycke av en annan grupp eller emot dess vilja tränga sig på densamma.

Det torde emellertid icke kunna förnekas, att därest manövern dock företages, densamma kan, efter införande av möjlighet till underbeteckning å valsedlarna, bliva i visst hänseende mera effektiv än eljest. Utsikten för ett parti att genom

tillgrepp av ett annat partis beteckning göra platsvinst på det senare partiets be- kostnad ökas givetvis därigenom, att det annekterande partiet genom att rösta under en särskild underbeteckning kommer att gentemot det andra partiet fram- stå såsom en enhet. Det annekterande partiet behöver icke ålägga sig någon be- gränsning i fråga om namnvariation å sedlarna, under det att den allra minsta splittring inom det för manövern utsatta partiet kan bliva ödesdiger för detta. Visserligen torde i regel möjlighet föreligga för sistnämnda parti att genom att också antaga en underbeteckning neutralisera den ökade risken, men, då detta parti förutsättes vara emot all samverkan, kan en sådan åtgärd, vilken lätt kunde misstydas, vara motbjudande för partiet.

Ifrågavarande olägenhet kan för övrigt komma att göra sig gällande även utan att direkt missbruk föreligger. Meningen med det föreslagna institutet är, bland annat, att särskilda grupper inom ett parti, vilka känna sig närmare samhöriga, skola kunna, utan att dock behöva uppgiva inbördes särintressen, sluta sig sam- man gentemot övriga grupper inom partiet; och står det sistnämnda grupper fritt att handla på samma sätt. Därest den ifrågavarande åtgärden företoges i sista stunden, exempelvis på valdagens morgon, kunde dock lätt överrumpling äga rum.

Nu omhandlade risk torde emellertid kunna helt omintetgöras genom en be- stämmelse av innebörd, att, så snart jämsides med underbetecknade valsedlar förekomma sådana utan underbeteckning, samtliga sedlar av sistnämnda beska- fenhet betraktas såsom om de hade en gemensam underbeteckning. Väl kan det sägas, att ett sådant tillvägagångssätt är principiellt mindre riktigt, särskilt, när fråga är om olika grupper inom ett och samma parti. Det är nämligen inga- lunda säkert, att, då inom ett parti förekomma en eller flera underbetecknade grupper vid sidan om valsedlar utan sådan beteckning, alla de grupper, av vilka de icke underbetecknade valsedlarna bestå, äro inbördes mera besläktade än vad en eller annan sådan grupp kan vara med grupp med underbeteckning. Och vetskapen om att underbeteckning å en grupps valsedlar medför, att alla övriga grupper komma att sammanföras till ett block, kan måhända komma att avhålla den förstnämnda gruppen från att begagna sig av underbeteckning. Ifrågava- rande bestämmelse kan således komma att göra institutet i någon mån mindre användbart. Berörda invändningar torde dock väga lätt i jämförelse med den trygghet mot svårare missbruk, som bestämmelsen torde medföra.

Såsom av det föregående lärer framgå, är det två önskemål man vill förverk- liga med underbeteckningar å valsedlarna. Man vill möjliggöra dels för två eller flera partier att med varandra ingå kartell dels och för väljare inom sär- skilda fraktioner att utan risk för den gemensamma saken göra speciella önskemål gällande vid röstningen. Vart och ett av dessa mål kan vinnas genom införande av allenast *ett* slags underbeteckning. Kartellen kan uttryckas genom partibeteckningen och de särskilda partierna genom underpartibeteckningar, eller också kan partiet uttryckas genom partibeteckningen och fraktionerna genom underpartibeteckningar. Men båda önskemålen kunna icke samtidigt förverkligas utan införande av två slags underbeteckningar. Med *två* slags underbeteckningar,

*Underparti-
beteckning
och frak-
tionsbeteck-
ning.*

av vilka den ena torde böra benämnas underpartibeteckning, den andra fraktionsbeteckning, finnes däremot möjlighet att uttrycka kartellen med partibeteckningen, de särskilda partierna med underpartibeteckningar och särskilda fraktioner inom ett parti med fraktionsbeteckningar. Därmed torde de uti ifrågavarande avseende framkomna önskemålen hava vunnit tillbörligt beaktande. Proportionsvalssakkunniga hade visserligen motsvarighet till ytterligare en beteckning. Det är emellertid att märka, att de sakkunnigas förslag var förenat med officiella valförberedelser och därför kunde utan risk att vid tillämpningen gå sönder vara mera detaljerat. För övrigt har de sakkunnigas förslag icke undgått den anmärkningen, att detsamma vore uti ifrågavarande hänseende alltför invecklat. Jag föreslår således, att å en valsedel må under partibeteckningen förekomma en underpartibeteckning och under sådan beteckning en fraktionsbeteckning. Samtliga beteckningarna skola givetvis, såsom för närvarande partibeteckningen, förekomma ovanför namnen.

Platsfördelningen mellan underpartier och fraktioner. Vid upprepade tillfällen, då fråga varit om införande av underpartibeteckningar, har det föreslagits, att de platser, som tillkomma partiet, skulle fördelas mellan underpartierna enligt samma regler, som enligt 20 § i vallagen gälla för fördelning av platserna mellan partierna. Med en fri metod, som icke kan förbjuda och följaktligen under alla förhållanden måste räkna med förekomsten av gemensamma namn emellan de olika underpartierna, torde emellertid detta icke lämpligen låta sig göra. Särskilt då man med underbeteckningarna vill vinna icke blott möjlighet för olika politiska partier att med särskilda underbeteckningar rösta under samma partibeteckning utan även möjlighet för särskilda fraktioner inom ett parti att utan uppgivande av inbördes särintressen genom särskilda underbeteckningar bättre göra sig gällande inom det gemensamma partiet, torde det få anses alltför otillfredsställande att vid platsfördelningen inom partierna använda det i fråga om de gemensamma namnen synnerligen summariska tillvägagångssätt, som nu äger rum vid platsfördelningen mellan partierna. Möjlighet för särskilda fraktioner att på ett effektivt sätt framföra gemensamma namn torde icke under några förhållanden böra givas till spillo. Och även mellan olika partier kunna förekomma gemensamma namn. Vid de kommunala valen har detta, särskilt på senare tid, i viss omfattning ägt rum. Den av proportionsvalssakkunniga föreslagna förbundsmetoden, vilken mellan de översta listsammanslutningarna — valförbunden och listförbunden —, i regel motsvarande karteller och partier, utmönstrar de gemensamma namnen, upptager vid fördelningen av platserna mellan sådana listsammanslutningar d'Hondts fördelningsregel; men vid fördelning av platser mellan de lägsta graderna av listsammanslutningar — listgrupperna —, i regel motsvarande fraktioner, inom vilka gemensamma namn få förekomma, kommer enligt de sakkunnigas förslag i tillämpliga delar till användning samma metod, den Phragmén-ska, som numera begagnas vid platstillsättningen inom partierna. Och då detta synes kunna ske utan att förfarandet därigenom bliver i nämnvärd mån invecklat, vilket det däremot enligt reglerna i 20 § vallagen kan bliva, nämligen om gemensamma namn förekomma i större utsträckning, har jag beträffande före-

varande förslag stannat vid det för närvarande vid platstillättningen inom partierna använda tillvägagångssättet.

Proportionsvalssakkunnigas förslag om officiellt kandidatnominerings- och förbundsörfarande gällde endast andra kammaren. Örfarandet vore enligt de sakkunniga icke av behovet påkallat beträffande valen till första kammaren. Det skulle snarare förefalla som en onödigt stor apparat, när fråga vore om en så liten och koncentrerad väljarekår. Även det nu ifrågavarande systemet torde hava sin största betydelse med avseende å valen till andra kammaren. Det lærer dock kunna bliva till nytta även vid förstakammarvalen, och, då det av de sakkunniga sist anförda skälet till uteslutande för förstakammarvalens del av de officiella valförberedelserna icke föreligger i fråga om systemet med underbeteckningar, föreslår jag införande av möjlighet till dylika även vid valen till första kammaren.

*Förslaget
omfattning.*

Rörande förslaget tillämpning vid val av landstingsmän, stads- och kommunfullmäktige samt elektor har jag samrått med chefen för socialdepartementet. Vi anse starka skäl föreligga för systemets införande jämväl vid dessa val. Då sådana val emellertid skola äga rum först under år 1926, hava vi ansett frågans närmare prövning kunna med avseende å dessa val anstå till nästa år.

De föreslagna lagändringarna torde lämpligen böra träda i kraft den 1 nästkommande juli.

I enlighet med det anförda har jag låtit inom justitiedepartementet utarbета förslag till *lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.*

*Speciell
motivering
till lag-
bestämmel-
serna.*

Bestämmelserna om de nya beteckningarna å valsedlarna hava införts i 15 och 59 §§. I sammanhang härmed hava vissa följdändringar vidtagits dels å det till 15 § hörande valsedelformuläret dels ock i 17 och 79 §§.

De ändringar i sammanräkningsörfarandet, som påkallas av underbeteckningarna, föranleda omskrivning av 19 §, vilken rör örfarandet vid förstakammarvalen. I fråga om andra kammaren förekommer i 81 § hänvisning till 19 §.

Sammanräkningsörfarandet börjar enligt förslaget liksom för närvarande med valsedlarnas ordnande efter partibeteckning. Inom varje parti ordnas valsedlarna efter underpartibeteckning, där sådan förekommer. Sedlar utan underbeteckning sammanföras därvid till ett särskilt underparti. Förekommer å valsedel endast en underbeteckning, blir denna givetvis att betrakta som underpartibeteckning, även om den upptagits å den å valsedelformuläret för fraktionsbeteckning avsedda plats. Fraktionsbeteckning kan nämligen icke förekomma annat än i samband med underpartibeteckning. Inom varje underparti ordnas valsedlarna efter fraktionsbeteckning, där sådan förekommer; och behandlas därvid sedlar utan fraktionsbeteckning som en särskild fraktion.

Sedan valsedlarna blivit på detta sätt ordnade, fastställes ordning mellan namnen, först å de särskilda fraktionernas, sedan å underpartiernas och slutligen å partiernas valsedlar. Därvid tillämpas i den nuvarande 19 § stadgade grunder, beträffande underpartierna och partierna dock med den modifikation, som

att namnen å valsedlarna i en till ett underparti hörande fraktion eller ett till ett parti hörande underparti anses förekomma i den för fraktionen eller underpartiet förut bestämda ordning. Förekommer ej underbeteckning inom ett parti, blir förfarandet givetvis detsamma som enligt nuvarande bestämmelser.

Slutligen erfordras vissa följdändringar i 21 och 87 §§, vilka angå ersättareval.

De valsedlar, vilka *gällde* för den avgångnes namn, vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom partiet, *upptaga* med den nuvarande avfattningen av 19 § samtliga detta namn. Enligt förslaget kunna däremot sedlar komma att gälla för ett namn utan att namnet förekommer å sedlarna. Jämlikt 19 § 3 och 4 mom. i förslaget skola nämligen vid plats-tillsättningen inom underparti eller parti namnen å sedlarna i varje till underpartiet hörande fraktion eller varje till partiet hörande underparti *anses* förekomma i den för fraktionen eller underpartiet förut bestämda ordning. Sedlarna torde emellertid enligt förslaget såsom för närvarande böra komma i betraktande vid ersättarevalet allenast då de upptaga den avgångnes namn å sådan plats, att de på grund därav medverkat till att namnet erhöll plats i ordningen inom partiet.

*Särskilda
anvisningar.*

För närvarande regleras sammanräkningsförfarandet ytterligare genom de i 24 och 83 §§ omförmälda blanketter och anvisningar, vilka återfinnas i kungörelsen den 18 juli 1921 (nr 422) rörande formulär till protokoll vid riksdagsmannaval m. m. Därest ifrågavarande förslag varder upphöjt till lag, komma givetvis av den nya lagen påkallade ändringar i berörda kungörelse att i god tid före valen utfärdas. Dessutom är det min avsikt att för sådant fall föranstalta om särskilda anvisningar till valförrättare och röstsammanräknare.

Departementschefen uppläser förut omförmälda förslag till *lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen* samt hemställer, att detta förslag måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Oskar Adelsohn.